МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Збірник матеріалів

XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів

20 лютого 2025 року

Київ 2025

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. 385 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 26.02.2025)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М..В., ректор МДУ, доктор політичних наук, професор;

Члени редколегії
Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 20 лютого 2025 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

© Маріупольський державний університет, 2025

Сабадаш Юлія,
докторка культурології, професорка, завідувачка кафедри культурології
Маріупольський державний університет

ФОРМУВАННЯ ЗАСАД КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: ДІАЛОГІЗМ

Важливим чинником культурологічного аналізу вважаємо діалогізм – феномен, який з культурологією та специфікою культурологічного аналізу співвідносять такі науковці як Є. Бистрицький, В. Даренський, В. Малахов, Л. Озадовська, В. Федь, Н. Хамітов. На нашу думку, розкриттю сутності «діалогізму» в контексті культурологічного знання повинно передувати загальнотеоретичне опрацювання поняття «діалог – від грецького розмова, бесіда, – в античній філософії метод знаходження істини за допомогою певних питань і методичного знаходження на них відповідей (Сократ, Платон)» [3, с. 161].

Як стверджує Л. Озадовська, «в сучасній філософії діалог – це універсальна форма відношення «Я – Ти» як спосіб дослідження сутності людини та визначення її реального призначення у житті». Хоча теорія діалогу почала складатися лише упродовж XIX ст., в сучасних умовах доволі активно використовують поняття «діалогісти», яке передбачає наявність прибічників «філософії діалогу». Хоча напрям «діалогістики» існує на маргінесах філософського знання, однак теза «діалогістів» стосовно того, що існування людини завжди є «співбуттям» з іншими людьми, надає діалогу особливої морально-психологічної значущості.

У контексті проблем культурології особливої ваги набуває феномен «діалогу культур», завдяки якому на єдиному рівні об'єднуються і, власне діалог, і культура. На думку Н. Хамітова, діалог культур – це «процес спілкування культур, у ході якого відбувається їх взаємна трансформація» [3, с. 162]. Окрім загального визначення феномену «діалог культур», Н. Хамітов обґрунтовує три можливі стратегії розвитку означеного феномену, а саме: «1) Домінанти однієї культури над іншою. 2) Синтезування їх у нову культуру без збереження цих культур. 3) Синтезування із збереженням цих культур» [3, с. 162].

На нашу думку, жодна із запропонованих Н. Хамітовим стратегій не здатна задовольнити «культури», що вступають у діалог. Ця, здавалося б толерантна форма «діалог культур», яка захоплено сприймалася упродовж другої половини XX ст., виявилася, по суті, засобом руйнування відразу двох культур: фактор «домінанти» – якщо не відразу, то повільно, – спочатку деформує, а потім й руйнує слабкішу культуру. Ця тенденція спирається на процес «розчинення» серцевини слабкішої культури.

Запропонована теза підтверджується «діалогом» американсько-європейської культур. Активна фаза цього діалогу, що припадає на 70-ті роки минулого століття, деякий час існувала на паритетних началах завдяки потужності історії європейської культури. Розпочатий «діалог» цих типів культури, спрямувавши історію європейської культури на маргінеси «культурного простору», неухильно знищує самобутність європейських культурних традицій. Якщо до нового американо-європейського простору, який неухильно рухається у бік остаточної перемоги американської моделі, додати арабо-африканські культурні традиції і потреби, які унаочнюють емігранти, то втрати у європейському культурному просторі настільки значні, що говорити про «діалог культур» можна лише з негативними оцінками такої теоретичної конструкції.

Дві інші «стратегії», запропоновані Н. Хамітовим, формулюються, відштовхуючись від поняття «синтезувати». Потенціал синтезування в тому і полягає, аби використовуючи складові синтезу, зробити нову якість. Яким би не був результат «синтезу», він знищить «чистоту» складових, які вступили у взаємодію. У перспективі часу, прихильникам ідеї «діалогу культур» доведеться визнати помилковість висунутої гіпотези й сконцентруватися на введенні в теоретичний ужиток тандему «співбуття – спілкування» культур.

У контексті означеного, на прискіпливу увагу заслуговують міркування відомого українського етика В. Малахова, котрий в курсі лекцій «Етика» (1996) у матеріалі 10-ї лекції аналізує наступний контекст, а саме: «монологічність – діалогічність», та «спілкування – діалогічність».

В. Малахов наголошує на двох позиціях: по-перше, «суттєвою характеристикою суб'єкта спілкування є діалогізм, або діалогічність», а по-друге, «у західноєвропейській філософії цьому терміну надають категоріального значення М. Бубер і його однодумці». Визначаючи «діалог (дослівно – поділений логос)», В. Малахов підкреслює, що він «означає саме сутнісне співвідношення різних систем думки, а не безладну їх мішанину».

Особлива увага в концепції українського етика надається простору між «думками – лотосами», адже він і «є тим, що поєднує їх у діалозі, саме в цьому просторі, на межі між думкою і думкою, мовою і мовою, культурою і культурою і нагромаджується головне багатство діалогу – його творчий потенціал».

Підтримуючи і позитивно оцінюючи розмисли В. Малахова, ми основний акцент робимо на факторі «монологічності», оскільки на початку XXI ст., з урахуванням активності, з якою здійснилася трансформація «постмодернізм – пост+постмодернізм – метамодернізм», формуючи новий тип культури, «монологічність» культур починає виступати основним означником. Щодо «діалогічності», то цей засіб культурологічного аналізу, виявляючи свій

творчий потенціал, допомагатиме спілкуванню й співбуттю не тільки між людьми, а й між культурами.

У контексті нашої точки зору, особливу творчо-пошукову вагу має стаття В. Даренського «Внутрішній діалогізм як сутнісна ознака європейської культурної традиції» (2003), де ключовим і в назві, і в тексті статті виступає слово «внутрішній». Доцільно прийняти і розділити тезу В. Даренського стосовно «внутрішнього діалогізму» як ознаку європейської культурної традиції, оскільки «внутрішній діалогізм» властивий будь-якій культурі, принаймні, стосовно розвитку науки, мистецтва, освіти в середині цієї культури.

Водночас, ключове слово «внутрішній» передбачає і наявність «зовнішньої» ознаки, а це принципово змінює функції «діалогу – діалогічності», утримуючи їх на рівні інформативності. Такий рівень дозволяє не деформувати культуру, яка викликає інтерес у якихось «зовнішніх сил».

Нові аспекти діалогізму виявляє В. Федь у статті «Діалог культур в контексті глобалізаційних процесів: міжкультурний контекст» (2007). Автор статті спирається на структуру «конфлікт культур», введену в теоретичний ужиток Є. Бистрицьким у науковій розвідці «Конфлікт культур і філософія толерантності» (2003).

Слід враховувати, що від року оприлюднення цієї статті, в просторі української культурології заявлена ідея «конфлікту культур», висуває перед науковцями нові дослідницькі вимоги до «діалогу культур». Означені вимоги ускладнюються поняттям «толерантність», сказати б, не типовим для культурологічного знання. Інтерпретуючи заявлене поняття, Є. Бистрицький зауважує: «Сучасна толерантність є терпимістю в ситуації паралельного існування з усім культурно та суспільно інакшим без насильницького уподібнення або ототожнення. Толерантність – це, скажемо так, несумісність назавжди» [1, с. 88].

Процитоване положення Є. Бистрицького постулює думку, аналогів якій ми не зустрічали на теренах української культурології, а саме: існування культур, які не вступають у діалог, а їх несумісність «назавжди» ховатиметься за зовнішньою толерантністю. Доцільно підкреслити, що В. Федь, включаючи в контекст своєї статті точку зору Є. Бистрицького й позитивно оцінюючи її, робить наступний висновок: «…якщо суб'єкт спілкування в діалозі грає таку собі роль толерантної особистості, то, відповідно, сама толерантність виступає певною завісою, за якою може маскуватися власна ворожість та навіть жорстокість до іншого, неприйняття його як справжньої цінності» [2, с. 51].

До процитованого нами, по суті, концептуалізованого висновку, В. Федь додає ще одну тезу: «При цьому імператив толерантності в діалозі виступає монологічним. Так само й при діалозі культур, у контексті найрізноманітніших міждержавних зв'язків, при яких

толерантність залишається такою собі проголошеною декларацією про добрі наміри, ніж уявляє справжню онтологічну основу. Інший варіант монологічності – толерантності при діалозі культур – збереження зверхності, патерналістської позиції по відношенню до іншої культурної традиції» [2, с. 51].

При тому, що «діалогістика» – знаходячись в структурі філософського знання – й до сьогодні залишається «відкритою проблемою», участь «діалогу – діалогізму» в культурологічному аналізі в якості його (аналізу – Ю.С.) наріжного чинника, нами сприймається як обов'язкова. Опертям для такої позиції виступають історико-культурні традиції, які накопичили значний матеріал як на теренах культури, так і діалогістики. Окрім цього, уведення в теоретичний простір таких понять як «відкритість», «монологічність», «толерантність» в акцентуванні їх специфічної ролі в процесі «діалогу», вимагає подальшого дослідження.

На широку, виключно професійну дискусію, заслуговує теза про «конфлікт культур», яка до сьогодні залишається авторською думкою, хоча і є, на наш погляд, доволі реалістично-прагматичною. Відтак, «діалогізм», на сучасному етапі розвитку культурології, доцільно розглядати як один з наріжних чинників культурологічного аналізу, враховуючи, при цьому. що сам цей феномен (діалогізм – Ю.С.) виступає в ролі об'єкту теоретичної уваги.

Література

1. Бистрицький Є. П. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Ідея культури: виклики сучасної цивілізації: кол. монографія.* Київ : Абрис, 2003. С.77–96.

2. Федь В.А. Діалог культур в контексті глобалізаційних процесів: міжкультурний контекст. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альманах*. К., 2007. Вип. 19. С.48–55.

3. Філософський енциклопедичний словник /наук. Ред.: Л. Озадовська, Н. Поліщук. К.: Абрис, 2002. 742 с.